

O ISTRAŽIVANJU TRADICIONALNE NARODNE KULTURE, IDENTITETU I MEĐUSOBNIM ODNOSIMA KOD STANOVNIŠTVA U MULTIKULTURNIM SREDINAMA KRAJEM 20. I NA POČETKU 21. VEKA

Vesna Marjanović

UDK: 39:323.1(497.113)

Sažetak: Rad je posvećen predstavljanju starih i uvođenju novih oblika u održivost kultura različitih etničkih zajednica na južnoslovenskom prostoru sa primerima iz terenskih istraživanja multikulturnih procesa u Vojvodini. Etnološka istraživanja su sprovedena tokom devedesetih godina 20. i u prvoj deceniji 21. veka, u okviru projekata Muzeja Vojvodine u Novom Sadu kao i projekta Odeljenja za društvene nauke Matice srpske pod nazivom “Stanovništvo Šajkaške” (južna Bačka). U radu se, s jedne strane, ogleda podjednako kulturni diverzitet, potreba za razvojem, pa i “gajenjem” tolerancije kod novih generacija, ali na drugoj strani stvaraju se okviri i mogućnosti za (re)uspostavljanje novih međusobnih odnosa primerenih vremenu u kojem se živi što nameću savremeni odnosi za održivost lokalnih kultura i njihovih nosilaca kroz isticanje osobenosti (na primer praznične kulture, pokladnih običaja ili svadbenog ceremonijala).

Ključne reči: tradicionalna narodna kultura, Vojvodina, Srbija, etničke zajednice, multikulturalnost, održivost kultura

Rad je posvećen etnološkim istraživanjima narodne kulture i simboličnom ponašanju stanovništva u materijalnom, duhovnom i socijalnom kontekstu na području današnje Vojvodine. Od 17. veka pa sve do danas ovo područje tretira se kao etnički nehomogen region. Danas se šira i stručna javnost u Srbiji susreće sa konstantnim preispitivanjima starih iskustava i uvođenja novih teorijskih i praktičnih oblika u održivost kultura različitih etničkih zajednica na južnoslovenskom prostoru, pa tako i u Srbiji, naročito u Vojvodini, severnoj pokrajini. Primeri koji se navode u ovom radu deo terenske građe prikupljane tokom istraživanja multikulturnih procesa u današnjoj Vojvodini, sa posebnim osvrtom na manjinske zajednice. Manjinske zajednice su tretirane kao “skup ljudi koji su objektivno različiti po rasi, religiji, jeziku ili nacionalnosti u odnosu na ostale pripadnike društva u

kojem žive, a koji i subjektivno o sebi misle, i o kojima se misli da su izdvojeni i različiti” (Pavković, Naumović 1996:697).

Etnološka istraživanja etničkih/nacionalnih manjina kao zajednica na području Vojvodine posebno su u ekspanziji od druge polovine 20. veka. Proučavanjem etničkih manjina, njihovim posebnostima i zajedničkom elementima u kulturama manjinskih zajednica bavila sam se u empirijskim istraživanjima tokom devedesetih godina 20. i u prvoj deceniji 21. veka, u okviru projekata Muzeja Vojvodine u Novom Sadu (*Godišnji običaji kod stanovništva Vojvodine, Običaji životnog ciklusa, Tradicionalne dečje igre*) i projekta Odeljenja za društvene nauke Matice srpske, Novi Sad, pod nazivom *Stanovništvo Šajkaške* (južna Bačka).

Postavljena tema za potrebe ovog rada je, kao što se može zaključiti i iz naslova, kompleksna i iziskuje mnogo više prostora. Međutim, ovom prilikom će se samo u kratkim crtama navesti suština terenskog rada među stanovništvom različite etničke i verske pripadnosti. Takođe je namera da se ukaže na simbole manjinskih kultura i aktuelne identitete izdvojene kao markere prepoznatljivosti od strane nosilaca tih osobenosti, a potom i da se skrene pažnja na nastale promene u višenacionalnim i viševerskim sredinama, na njihov uzročno posledični karakter i konstrukte posebnosti koji se registruju pri terenskom radu.

Etnicitet, etnički pluralizam, multikulturalnost, kulturni diverzitet, “vidljivost” kultura i kultura sama po sebi, čak i kategorije tradicionalne narodne kulture zapravo su akademski termini usklađeni s modernim jezikom nauke u interpretaciji kulturnih procesa i u kontekstu definisanja pojmova *narod, nacija, etničke* i *nacionalne manjine*. O svim tim kategorijama nije moguće u ovoj prilici pružiti adekvatne definicije i podrobna savremena određenja. Iz tog razloga samo ću ukazati na pojam *kultura* koji se u ovom radu upotrebljava u širem smislu. Obuhvata gotovo sve oblasti ljudske delatnosti, uključujući podjednako život pojedinca i kolektiva, odnosno zajednica na lokalnom i širem planu bez obzira kojem entitetu pripadaju. Dakle, *kultura* se danas ne shvata kao duhovna dimenzija izdvojena iz materijalne nego se sadržaj tog koncepta svodi na artikulaciju potreba, interesa i predstava određenih zajednica u oblikovanju njihovog vlastitog života - “nova kulturna” istorija može se definisati samo brojnim na prvi pogled međusobno nepovezanim temama.” (Gross 1996:82). “Kultura prestaje da bude način samoostvarenja duha, prostor umnosti i opštečovečanskog kretanja zasnovanog na smislu ili traganju za njim...” (Đorđević 2008:11). U tom smislu istraživanje kulture ili kultura u multietničkom i verskom području podrazumeva holističko sagledavanje postavljenog problema, ali i svake teme za sebe koje kasnije u svom zbiru odslikavaju kako proučavano stanovništvo u celini tako i svaku zajednicu posebno. Tarner razdvaja antropologe (etnologue) od multikulturalista i smatra kako kultura za multikulturaliste određuje prvenstveno kolektivne identitete u društvu, često povezane sa borbom za socijalnu jednakost (Tarner 1993:412) što može biti predmet rasprave i kod definisanja recentnih problema u višenacionalnim i multiverskim sredinama. U tom smislu multikulturalizam u najopštijem kontekstu može biti shvaćen i kao ideološki stav prema manjinskim zajednicama i njihovom učešću u celokupnoj kulturnoj politici datog društva. Stoga prema Terensu Tarneru multikulturalizam sam po sebi teži da postane oblik politike identiteta u kojem koncept kulture postaje objedinjen sa etničkim identitetom (ibid.). Danas se najčešće i polazi od ovih stavova kada se planira rad u multikulturalnoj sredini.

Teritorija današnje Vojvodine je veoma rano postala pogodan prostor za naseljavanje različitih evropskih naroda. To je omogućio prirodni položaj same regije uz pogodne komunikacije s juga i sa severa rečnim tokovima (Drina, Sava, Morava, Tisa, Dunav i ostale

reke) kao i mreža puteva pogodna za prelazak sa Balkanskog poluostrva u Panoniju, Erdelj, srednju i severnu Evropu. S druge strane, preko Srema i danas vodi najkraća veza sa srednjom Evropom, Italijom, južnom i srednjom Francuskom, Belgijom i Holandijom. Pogodan položaj, plodna zemlja i bogatstvo vodom su bitni elementi koji su još od najranijih dana naseljavanja ovog područja pogodovali imigracionim strujanjima.

Naseljavanje naroda u Vojvodinu koji je bio različitog porekla, sa različitom istorijom, različitog ekonomskog stanja, tokom 17., 18. i 19. veka prvobitno se odvijalo spontano i planski (vojne granice) da bi tokom vremena imalo ekonomsko, političko i socijalno obeležje. Jedna od osnovnih karakteristika doseljavanja na područje današnje Vojvodine u drugoj polovini 19. i do prve polovine 20. veka jeste uspostavljanje promena demografske strukture usled političkih, ređe ekonomskih razloga (Влаховић 1999). Naime, svaka država ili region koji su bili u nekom istorijskom periodu dominantni na ovom području, nastojali su da ostave svoj pečat u demografskoj populaciji (naseljavanje Nemaca, Mađara, Slovaka, Srba, Hrvata i drugih). Takva politika je uticala, u većini slučajeva, na procese asimilacije jednog stanovništva od strane drugog, ali i na procese različitih nivoa akulturacija i stvaranja novih kulturnih odlika (Влаховић 1999) što se u kasnijim vremenima i potvrdilo.

Na osnovu prethodnih demografskih pokazatelja, ali i nakon poslednjeg izjašnjavanja stanovništva o etničkoj/nacionalnoj pripadnosti (2011. godine), u Vojvodini žive danas Srbi, Mađari, Slovaci, Rusini, Ukrajinci, Rumuni, Jevreji, Hrvati, Slovenci, Nemci, Bunjevci, Šokci, Bugari, Crnogorci, Makedonci, Rusi, Cincari, Albanci, Romi i druge manje zajednice. Uprkos tome što se veoma često govori o ovom području kao imigracionoj teritoriji, što je već spomenuto, nakon Drugog svetskog rata, a posebno u poslednjoj deceniji 20. veka sa područja današnje Vojvodine iselili su se prinudno ili svojom voljom Nemci i Mađari, te Hrvati i Mađari u toku devedesetih godina 20. veka. Razlozi ovim iseljavanjima sigurno leže u društveno političkim zbivanjima zahvaćenim etničkim i političkim sukobima na prostoru južnoslovenskih zemalja. Najnovija iseljavanja na početku druge decenije 21. veka usmerena su ka susednim zemljama, posebno ka onim državama koje su ušle u Evropsku uniju (Mađarska, Rumunija, Hrvatska), a razlozi za najnoviju pokretljivost su različiti. Najčešće su artikulisane potrebe za kvalitetnijim školovanjem dece na maternjem jeziku (kod Rumuna, Mađara), a potom se navode i bolji ekonomski standardi, zaposlenje. Verska i etnička netrpeljivost se ređe ističu.

Dakle iz uvoda u ovo izlaganje evidentno je da su se novija terenska istraživanja odvijala u vremenu uzdrmanih međuetničkih odnosa, u atmosferi ratnih posledica i opšteg narodnog nezadovoljstva, ekonomskog sunovrata, što se sigurno mora uzeti u obzir u preciznijoj analizi dosadašnjeg prikupljenog empirijskog materijala.

To je ujedno i potvrda da su terenska istraživanja bez svake sumnje neophodna u današnje vreme jer ma kako bila dovedena u pitanje relativnosti, na osnovu obavljenih intervjua sa kazivačima različitih struktura, različite etničke i nacionalne pripadnosti, konfesija, starosne dobi, pola, zahvaljujući tehnikama audio i vizuelnog snimanja, opservacije pa i učestvovanja u obrednim praksama, približavaju istraživača modelima kulture koju proučava.

S obzirom na to da su etnološka i antropološka istraživanja određena terenom i radom u kabinetu, sveža građa, narativi i konteksti kulture sećanja prikupljeni u prvoj deceniji 21. veka kod različitih etničkih i nacionalnih zajednica sa prostora današnje Vojvodine, u neku ruku izazivaju kod kazivača svih struktura stanje empatije prema prošlosti koju izdvajaju kao model tradicionalne kulture i dobre prakse u ostvarivanju zajedništva, odnosno u težnji za isticanjem svoje posebnosti (primer obredne prakse poput *dužijanca*, *martenica*, *zvezdari*, te

folklorne igre i slično). Tako na primer radeći na temi gajenja svilene bube u Vojvodini, kazivačica mađarske narodnosti iz Kaća je polovinom osamdesetih godina 20. veka sa setom pričala o vremenu socijalističke Jugoslavije, o međusobnom poštovanju među različitim narodima i verama, veličajući Tita i njegov doprinos u zbližavanju različitosti. Takvih primera je bilo više mada ovakvi i slični iskazi nisu imali direktnu vezu sa trenutnim zadacima istraživanja.

Narodnu kulturu današnje Vojvodine u kontekstu multikulturalnosti, moguće je, ali nije presudno, posmatrati ne samo po etničkom osnovu i kroz prizmu kulturne raznolikosti već i kao kultura sredine nadgrađene sa svim procesima društvenih strujanja kroz koje prolazi država (Srbija) u celini. U tom smislu istraživanja su se usmeravala na horizontalni presek kulture kod svih entiteta i bila su usmerena na kulturu i simbolično ponašanje unutar manjih zajednica kao što su to porodice, sa osvrtom na modele vaspitanja, navike, način mišljenja, ponašanja i slično.

Dakle da bi se radilo na ovako složenom prostoru i prikupio kvalitetan empirijski materijal potrebno je pored rada u arhivima Beča, Budimpešte, Temišvara, Arada, Novog Sada, Beograda, izvršiti i određene pripreme koje podrazumevaju osposobljenost komunikacije na jezicima manjina, dobro poznavanje osnovnih markera identiteta svake zajednice posebno, ali i onih osobenosti koje se javljaju unutar kulture jedne etničke manjine. Na primer narodna kultura Slovaka se razlikuje prema regionu Banata, Srema, Bačke ili kultura Hrvata – Bunjevaca i Hrvata (kajkavaca) u srednjem Banatu ili Mađara Sekuljaca u Vojlovici nadomak Pančeva. Ni rumunska zajednica nije homogena kada je reč o običajima, nošnji, kulturi ishrane i slično.

Iako u višenacionalnim sredinama jezik može da predstavlja prepreku, treba imati na umu da ukoliko se istražuje bilo koja oblast materijalne i duhovne kulture kao celina, bez obzira na etničku pripadnost tada se najčešće komparativnim metodama, bilo da se primenjuju u sinhronom i dijahronom kontekstu, dolazi do određenih podataka o kretanju kulturnih pojava na širim prostorima srednje Evrope i njenog jugoistoka.

U nastavku, poznavanje istorijske prošlosti svake zajednice koja se legitimise na prostoru Vojvodine, njenih kulturnih, religijskih i istorijskih procesa veoma je važno za koncipiranje metodologije terenskog rada. Stoga su upravo duhovna i socijalna kultura dobar primer u sagledavanju izgradnje identiteta na lokalnom i širem planu pojedinaca te pojedinačnih zajednica multikulturne sredine (Barth 1969), kao i izgradnje mehanizma za očuvanjem “svoga” (etničko) i očuvanjem “našeg” (regionalno, lokalno).

Danas se sve više pod uticajem društvenih i političkih redefinisavanja raznih kulturnih oblika, javnost pod patronatom raznih fondacija fokusira na “otkrivanju nevidljivog” u mešovitim sredinama i stvaranju opštih mesta za održivost zajedništva što pokreće dilemu da li je reč o kulturnoj politici ili politici kulture. Političke promene u jugoistočnoj Evropi uticale su i na promene u strategiji formulisanja identiteta samih zajednica (Sikimić 2004:7), što se može posmatrati na više nivoa. Višestruki uticaji na mišljenje i izgradnju svesti o međusobnom funkcionisanju kultura više entiteta može poslužiti kao metafora primer iz Lajbnicove teorije funkcionisanja prakse na različitim nivoima u međusobnoj interakciji s kojom se služi i Burdije:

“Zamislite ... dva časovnika ili sata koji su savršeno usklađeni. To je moguće postići na tri načina. Prvi se sastoji u međusobnim uticajima; drugi u postavljanju jednog veštog radnika koji bi ih podešavao i usklađivao u svakom trenutku; treći način je da se ta dva časovnika naprave sa toliko umešnosti i tačnosti da se potom možemo uveriti u njihov sklad.” (Burdije 1999).

Dakle, veštački oblikovana harmonija u društvenoj organizaciji funkcioniše isključivo kada se ona ne neki od ponuđenih načina kontroliše. Upravo je to bio slučaj po svemu sudeći u drugoj polovini 20. veka ne samo u Vojvodini, južnoj Bačkoj već i u drugim većim društvima. Primetno je da uvođenjem “trećeg” (država, vlast ili pak država iz koje je većinski narod) upravlja i kreira modele zajedništva. Naravno pod uslovom da politički sistem to reguliše kroz propise i zakonodavstvo, a narod prećutno prihvati kao matricu kako bi se, može se konstatovati, iz ubeđenja stvorili povoljni, odnosno svima prihvatljivi oblici suživota u multietničkim sredinama. Međutim, uz delimičnu ogradu ovog stava, smatram da su se u toku 20. veka odnosi između različitih entiteta u Vojvodini, uprkos postavljenim pravilima ponašanja i komunikacije izgradili na sasvim spontan i prihvatljiv način sa modelima vođenim idejom o potrebama dobrosusedskih odnosa izgrađivanih prema meri heterogenog stanovništva.

U složenim etničkim sredinama sve do devedesetih godina 20. veka razvijao se vidan akulturacioni proces, a svaki entitet je “uzimao” od najbližeg suseda ono što mu najviše odgovara za izgradnju svoje kulture. To je naročito bilo uočljivo u urbanim sredinama poput gradova Sombora, Novog Sada, Sremske Mitrovice, Šida, Zrenjanina, Kikinde, Bečejja, Subotice. Jedna od čestih karakteristika regionalnog zajedništva i identiteta može se sagledati u kumulativnim regionalnim odrednicama poput Bačvanin, Sremac, Banačanin, a da se tom prilikom nije isticala etnička ili verska pripadnost. Osim toga, kao primer iz običajne prakse mogu navesti kompleksnu strukturu svadbenih običaja u kontekstu mešovitih brakova što je vremenom rezultiralo jednom posebnom mešavinom/prožimanjem obrednih praksi koje su se mogle definisati regionalnim terminom – “vojvođanska svadba” uočljivim i primenljivim sve do devedesetih godina 20. veka. Dakle, “vojvođanska” bi bio neutralan termin za oznaku obrednih praksi stanovništva severnog područja Srbije bez obzira kojem narodu pripada, a razlikuje se od modela svadbenih običaja srpskog stanovništva naseljenog južno od Save i Dunava. Isto je primetno i u tradicionalnim dečjim igrama Vojvodine gde su obrasci bili identični, a igre su se razlikovale samo u verbalnim sadržajima dečjeg folklore shodno primenjenom jeziku dece iz različitih etničkih sredina (Marjanović 2005). D. Bandić je još devedesetih godina konstatovao kako je aktuelna tendencija da se utvrde “objektivni” elementi etničkog zajedništva kao i da se otkriju obrasci po kojima se etničke zajednice struktuiraju (Bandić 1997:36).

Dobra praksa se u ranijem periodu rada na terenu u višenacionalnoj sredini pokazala u znanju (poznavanju) jezika etničkih/nacionalnih manjina. Naročito je to donosilo dobre i kvalitetne rezultate prilikom tematskih etnoloških istraživanja u horizontalnom preseku kulturnih fenomena (svadba, praznici godišnjeg ciklusa običaja i slično), odnosno sprovođenjem komparativne metode u sinhronom obliku. Takav način rada je bio u praksi nakon Drugog svetskog rata. Etnolozi u višenacionalnim sredinama morali su sve do poslednje decenije 20. veka da vladaju ili bar poznaju pored svog materinjeg jezika i jedan od jezika manjinskih zajednica (mađarski, slovački, rusinski, rumunski, hrvatski se podrazumevalo). Kao primer može poslužiti i lično iskustvo prilikom mog zapošljavanja u današnjem Muzeju Vojvodine (Vojvođanski muzej do 1992. godine) 1979. godine. Uslov da dobijem posao etnologa u višenacionalnoj sredini je bio sadržan u znanju (poznavanju) slovačkog jezika, pa sam ga učila u toku prve godine zaposlenja. Dr. Mirjana Maluckov u toku svog rada u Vojvođanskom muzeju se opredelila, na primer, za aktivno učenje rumunskog jezika, a kasnije i proučavanje kulture Rumuna u Vojvodini i Rumuniji, tako što je usavršavala rumunski jezik u vremenu od godinu dana boravka u Bukureštu i nemački jezik u Lajpcigu i

Beču (početkom šezdesetih godina 20. veka). Monografije *Narodna nošnja Rumuna u Banatu* i *Rumuni u Banatu* su rezultati nastali nakon usavršavanja rumunskog jezika. Osim toga, do pred kraj 20. veka značajna je bila stručno-naučna razmena i usavršavanje kroz bilateralne saradnje sa srodnim institucijama kulture i obrazovanja u matičnim zemljama etničkih manjina. Studijski boravci u Ukrajini, Slovačkoj, Mađarskoj, Austriji, Nemačkoj su bili deo obavezne edukacije etnologa/antropologa u Vojvodini što je doprinosilo kvalitetnijem radu na domaćem terenu.

U poslednjoj deceniji 20. veka, nakon raspada SFRJ, došlo je do promene u funkcionisanju “spontanog” zajedničkog uzajamnog delovanja. Brojčano veće etničke zajednice u današnjoj Vojvodini poput Srba, Mađara, Rumuna, Slovaka, Hrvata “iskopavajući” svoju prošlost i tradicionalnu narodnu kulturu koja se naravno menjala, prožimala i osavremenjivala shodno vremenu u kojem se živi, usmerile su snage na isticanje razlika i na svoje posebnosti napuštene u prošlim vremenima. Kao primer mogu navesti proslavljanje 1. marta kod Rumuna u Banatu, odnosno svetkovanje Nove godine što je bila zaboravljena praksa (marcišor) još na početku 20. veka, a obnovljena je u prvim godinama 21. veka posredstvom širenja kulturne politike iz matične zemlje – Rumunije, na svoje sunarodnike preko granice u Banatu; potom svetkovanje Božića kod Srba i isticanja badnjaka kao isključivo srpskog tradicionalnog nasleđa, ili pak, obnavljanje pojedinih izobičajenih povorki o Badnjem danu i Božiću kod Mađara i sl. Kod Rumuna u Banatu poklade u Grebencu – *Faşancu la Grebenaţ* (rum.), kako su nakon svojih istraživanja zaključili Slobodan Naumović i Nikola Pavković, razvijale su se kao praznik i kao ritual u kojem se izražava etnički identitet (Pavković i Naumović 1996:699). Vremenom su, kod Rumuna u Banatu svi obredi u pokladnim običajima nadgrađeni te se odlikuju sa brojnim osobenostima u izvođenju raznovrsnih programa te se savremene *faşange - faşancu* – tumače i navode kao jedna od vidnih karakteristika korišćenih u izgradnji s jedne strane iskazivanja identiteta manjinske, rumunske zajednice u odnosu na druge (Srbe i Rome) iz okruženja, a sa druge strane, postali su dobar primer u izgradnji običajne i šire društvene komunikacije u lokalnim sredinama usmerene ka vidljivosti ove manjinske zajednice. Struktura obreda kroz pokladne običaje na primeru Grebena jeste pokazatelj jednog posebnog oblika simbolične komunikacije u društvu. Pri tom danas je veoma istaknuta igra kalušara koja se u zemlji matici obredno izvodi u vreme Duhova, no na prostoru gde su Rumuni manjina legitimno se organizuje u vremenu kada zajednica pokazuje svoj kulturni identitet i samim tim je predstavlja kao svoju osobenost u odnosu na drugo stanovništvo.

U vreme uskršnjih poklada kod Mađara, Šokaca, Hrvata i Rumuna razvili su se s kraja 19. veka igrokazi po modelu *commedia dell' arte*. Pretpostavljam da je do toga došlo pod uticajem nemačkih naseljenika u 18. veku koji su doneli jaku formu pokladnih seoskih zabava. Tome u prilog išla je kasnije i politika Katoličke Crkve koja je na izvestan, prećutan način odobravala sve vrste ovih rituala pred uskršnji post. U prividnom neredu koji se tada uspostavlja na ulicama vojvođanskih naselja, uočeno je kako su rituali zauzeli mesto u identitetskom određenju, pa su tako neke sredine postale prepoznatljivije po “drugosti” (Rumuni u Grebencu, Srbi i Česi (Pemci) u Kruščici – Banat; Srbi, Hrvati i Šokci u Golubincima i Novom Slankamenu u Sremu; Mađari u Itebeju i drugi).

Pomoću sledećeg citata ilustruje se kako pridošlo srpsko stanovništvo na kraju 20. i početkom 21. veka ispoljava javno svoj identitet i kako utiče na medijske komentare o uzrocima naseljavanja, izražavanja identiteta i oblikovanja svojih praznika:

Stanovnici Nove Pazove, koja je po odlasku švapskog življa 1945. naseljena kolonistima iz Krajine, Like, Dalmacije, Hercegovine, Crne Gore, sa Kosova i Metohije, dolazak prvih kolonista su od sedamdesetih godina obeležavali "Septembarskim svečanostima". Zatim jedno vreme niko nije pominjao praznovanje, a sada se ponovo obeležava, ali kao "Dani doseljenika". Ove godine, povodom praznika, organizovan je bogat kulturni i sportski program. Svečanosti su otvorene defileom najmlađih članova kulturno-umetničkih društava i sportskih klubova iz Nove Pazove. Na svečanoj akademiji povodom "Dana doseljenika", direktorka Kulturno-poslovnog centra Nova Pazova Senka Elez je podsetila da su oni koji su prvi gradili Novu Pazovu, Nemci, pristigli u Srem 1790. godine i sadašnji njeni stanovnici, doživeli sličnu sudbinu, izmešteni su sa svojih ognjišta. Tugovali su Nemci za Pazovom isto koliko Srbi za Dalmacijom, Likom, Kordunom, Banijom, Bosnom, Hercegovinom, Kosovom i Metohijom, ali moralo se dalje, u novi život. U znak sećanja na one koji su postavili temelje Novoj Pazovi nastavljamo prekinutu tradiciju obeležavanja dana kada su prvi kolonisti stigli u ovaj deo Srema", rekao je predsednik Saveta mesne zajednice Željko Majarević.

KUD "Mladost" i OKUD "Sveti Sava" su održali koncerte folklornih ansambala i pevačkih grupa, aktiv žena sa penzionerima pripremio je izložbu rukotvorina i kulinarskih specijalитета, a sportisti su imali čak 12 utakmica.¹

Treća pomenuta metafora saglasja multikulturalne zajednice iz Burdijeove interpretacije Lajbnicove teorije ilustruje se aktuelnom sintagmom "živeti zajedno" kojom se služe od 2005. godine stručnjaci, muzealci iz Muzeja Vojvodine u Novom Sadu kako bi predstavili zajednički život naroda i etničkih zajednica su svojoj sredini. Demistifikacija i stvaranje iluzije o održivosti svih pojedinačnih kultura ogleda se u sprezi projekata finansiranih iz fondova Evropske unije. Ipak, u tom smeru integrisani kroz projekte prekogranične saradnje organizovane su do danas i dve muzejske izložbe na kojima je u hronološkom sledu vizuelizovan suživot većinskog stanovništva Srba sa manjinskim zajednicama Mađarima (2006.) i Nemcima (2009.). Obe izložbe su realizovane u saradnji sa stručnjacima iz Mađarske, odnosno Nemačke što je doprinelo svakako razmeni stručnih i naučnih pogleda na istu problematiku čije rasprave nisu, a i ne moraju da budu podudarne u svim segmentima ekspikacija. U depadansu Muzeja Vojvodine, u izložbenom prostoru dvorca u Kulpinu realizovana je i interaktivna izložba o kulturi Slovaka u Vojvodini.

Dakle u prvoj deceniji 21. veka putem različitih medijuma artikuliše se kulturni diverzitet koji se do pred kraj 20. veka smatrao ili danas verujemo da se smatrao, prirodnim, spontanom načinom ostvarivanja suživota u multikulturalnim sredinama.

Pored pomenutih izložbi realizovana je 2011. godine i izložba o Krajišnicima, srpskom narodu doseljenom iz regiona Kninske krajine (Hrvatska) u najnovijim migracijama u vremenu od 1990. do 1995. godine prouzrokovanim ratnim dejstvima na južnoslovenskom području. Međutim, kada je reč o regionalnoj zajednici koja sebe u novoj sredini naziva Krajišnicima, čini se da je ipak za podrobniju analizu potrebna određena istorijska distance kako bi se sagledali svi problemi njihovog adaptiranja na novu sredinu i kulturu u koju su došli. Stoga je u tom slučaju moguće govoriti o unutrašnjem kulturnom diverzitetu, tj. o diverzitetu istog (srpskog) naroda koji nastoji da se kroz svoje sopstvo i nasleđe legitimise u novoj sredini. Primeri se mogu potražiti i u nizu običajnih praksi koje ova zajednica nastoji da istakne kao svoju specifičnost i razliku u odnosu na drugo domicilno stanovništvo (primer naselje Busije u Batajnici i obredna praksa *Čuvara Hristovog groba*).

¹ Vidi: www.dnevnik.rs/print/57996 (pristup 15. 6. 2014.).

Ipak u sumarnom prikazu treba se osvrnuti na druge vidove plasiranja terenskih istraživanja usmerenih ka upoznavanju etničkih zajednica. Tako samo ukratko navodim rezultate iz prethodnim etnoloških istraživanja – monografije o etničkim manjinama i regionalnim zajednicama u kojima su plasirane pojedinačne karakteristike svake od “obrađenih” zajednica: M. Maluckov, *Rumuni u Banatu*, M. Bosić, *Nošnja Slovaka u Vojvodini*, M. Bosić, *Svadba kod Šokaca u Bačkoj*, M. Bosić, *Božić kod Srba u Vojvodini*, M. Bosić, *Godišnji običaji Srba u Vojvodini*, Grupa autora, *Etnološka građa o Romima-Ciganima u Vojvodini*, Grupa autora, *Banatske Here*, itd.

Istraživanja regionalnih zajednica poput onih u južnoj Bačkoj, u regionu poznatom kao Šajkaška spadaju u dugoročnije istraživačke projekte jer je reč o nekadašnjoj vojnoj granici i graničarima – stanovništvu koje je ostavilo pečat u svim vidovima kulture na ovim prostorima.

U današnje vreme svaka od zajednica u Vojvodini se gotovo ne razlikuje u pristupu iskazivanja identiteta u javnoj sferi, posebno kada je u pitanju vreme praznika. Ono što je uočljivo pri letimičnom preseku jesu brojne folklorne manifestacije Srba, Mađara, Hrvata, Bunjevaca, Rumuna, Slovaka, Rusina, Crnogoraca, Makedonaca, Bugara. Sve te manifestacije uglavnom liče jedna na drugu jer je folklorna igra, narodna nošnja, specifičnost ishrane, u fokusu predstavljanja (npr. Kovačički oktobar kod Slovaka u Banatu) ili:

...u očuvanju kulturnog identiteta mađarske nacionalne manjine bitnu ulogu imaju ustanove i manifestacije kulture, kao i udruženja za očuvanje kulturnih posebnosti, registrovano je više od 300 udruženja za očuvanje nacionalnih, kulturnih i drugih posebnosti mađarske nacionalne manjine. U Vojvodini postoji više profesionalnih mađarskih pozorišta, i brojne manifestacije kulture vojvodanskih Mađara, a među njima Festivali “Durindó” i “Gyöngyösbokréta” su najmasovnije i najprestižnije folklorne manifestacije...².

Za razliku od prethodno navedenih primera obredna praksa u strukturi godišnjih običaja kao i običaja životnog ciklusa nije dostupna široj javnosti jer se još uvek praktikuju posebno struktuirani obredi u mikrozajednicama poput porodica. Činjenica je da mnogi običaji vezani za godišnje praznike ili oni iz životnog ciklusa drugih entiteta nisu dovoljno poznati široj javnosti u Srbiji. Na primer *krizma* – sakrament svete potvrde, prvo pričćeće kao institucija u Katoličkoj i Protestantskoj Crkvi (Slovaci, Mađari, Hrvati) samo je poznata najbližim susedima druge nacionalnosti ili etničkog porekla. *Korindanje*, koledovanje vezano za božićne praznike katolika i pravoslavaca u Vojvodini koji sebe smatraju “autohtonim” stanovništvom nepoznata je praksa doseljenicima posle Drugog svetskog rata ili onima pridošlim krajem 20. veka.

Osim pomenutih primera, u toku istraživanja multikulturalnosti i karakteristika svake zajednice posebno, kroz terenska istraživanja nastojalo se na sagledavanju koji su to bili mehanizmi u čuvanju drugosti u prošlosti, a koji se stvaraju oblici danas kada je reč o usklađenosti “sa drugim” ili potrebi naglaska na posebnost i identitet. Da li su to zaista samo spoljni markeri poput nošnje, pesme, igre, hrane i naravno jezika ili se stvaraju novi svedeni oblici za održivost kulturnih osobenosti u lokalnim sredinama (kroz integraciju zajednica u vreme praznika, folklornih okupljanja i sl.). Sledeći Bandića i njegova teorijska promišljanja etnosa, može se primeniti posmatranje etničke zajednice kao životne zajednice povezane egzistencijalnim potrebama i interesima (Bandić 1997:79).

² Vidi: www.vreme.com/cms/view.php?id=1161583 (pristup 15. 6. 2014.).

С једне стране, без обзира на све проблеме који настају у процесу рада на етнолошком и антрополошком проблематизовању етничких заједница, идентитета и мултикултурности, издвајају се напори на дефинисању културног диверзитета, као и потребе за развојем, па и “гајењем” толеранције код нових генерација. На другој страни формирају се погодна тла за (ре) успостављање нових међусобних односа примерених времену у којем се живи што намећу савремени захеви за одрживост локалних народних култура и њихових носилаца кроз истичање особености (на пример празничне културе, покладних обичаја или свадбеног церемонијала).

На основу до сада рећеног можемо извести делимични закључак да структуру мултикултурности становништва у Војводини чине подједнако материјална овељја (ношња, храна), али и њихова духовна, неопипљива бајтина (језик, обичаји, музика, игра, религија, светковине), а затим и колективне и индивидуалне емоције проузроковане стварним или имажинарним догађајима. У томе је своје место заузела *култура памћења и сећања* (Асман 2011), односно интерпретација и реинтерпретација историјске и друштвене стварности. Она је и саставни део политике друштва и средство којим се с времена на време манипулише мањинским етничким заједницама.



Literatura

- ASMAN, Jan. 2011. *Kultura pamćenja*. Beograd: Prosveta.
- BANDIĆ, Dušan. 1997. “Etnos”, U *Carstvo zemaljsko, carstvo nebesko*, Beograd: Bibl. XX vek, 33-54.
- BOSIĆ, Mila. 1997. *Svadbeni običaji kod Šokaca u Bačkoj*. Novi Sad: Muzej Vojvodine.
- BOŽIĆ, Jadranka. 2010. “Ostvarenje Jastva/Sopstva i nesvodljivost Drugog: etički bezdan susreta s Drugim”. *Etnološko-antropološke sveske*, broj 15, n.s. broj 4/2010, Časopis Etnološko-antropološkog društva Srbije, 77-92.
- ĐORĐEVIĆ, Jelena. 2008. Uvod, *Studije kulture*, Beograd, 11-34.
- GROSS, Mirjana. 1996. *Susret historije i antropologije*. Zagreb: Narodna umjetnost.
- МАРЈАНОВИЋ, Весна. 2005. *Традиционалне децје игре у Војводини*. Нови Сад: Матица српска.
- МИЛОШЕВИЋ ЂОРЂЕВИЋ, Јасна. 2002. “Значење националног идентитета, неке методолошке претпоставке”. *Политичка ревија*, Часопис за политикологију, политичку социологију, комуникологију и примењену политику, број 1/2002:25-37.
- СИКИМИЋ, Биљана. 2004. “Скривене мањине на Балкану”. У *Скривене мањине на Балкану*, ур. Биљана Сикимић. Посебна издања, 82, Београд: Балканолошки институт: САНУ, 7-11.
- РАВКОВИЋ, Никола i Slobodan NAUMOVIĆ. 1996. “Folklorizam, simboličke strategije i etnički identitet rumunske nacionalne manjine u Banatu”. U *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, Naučni skupovi, knjiga LXXXIV, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19. Beograd: SANU, 697-708.
- ТРИПКОВИЋ, Мирко. 2005. “Мултикултуралност, мултикултурација и права мањина”. *Социолошки преглед*, vol. XXXIX, no. 1:81-95.
- TURNER, Terence. 1993. “Anthropology and Multiculturalism: What Is Anthropology That Multiculturalists Should Be Mindful of It?”. *Cultural Anthropology*, Vol. 8, No. 4 (Nov., 1993):411-429.
- ВЛАХОВИЋ, Петар. 1999. *Србија, земља, народ, живот, обичаји*, Београд: Вук Караџић.
- ВУЧИНИЋ НЕШКОВИЋ, Весна. 2013. *Методологија теренског истраживања у антропологији*, Београд: Српски генеалогски центар и Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду.